



## Het meten van differentiatie

# Méér dan wat je kunt zien

**Je kunt veel leren van je collega's door bij ze in de les te gaan kijken. Maar als we het hebben over differentiatie, gaat dat niet helemaal op. Het gaat er immers om dat de instructie en verwerking aansluiten bij wat de leerlingen nodig hebben en wat je collega met ze wil bereiken, maar dat kun je niet altijd zien.**

TEKST MARJOLEINE DOBBELAER, MARIEKE VAN GEEL EN TRYNKE KEUNING

**H**et kan zijn dat de klassikale uitleg precies is wat alle leerlingen nodig hebben, of dat de samengestelde groepjes voor het lesdoel juist helemaal niet effectief zijn. Om een goed beeld te krijgen van de kwaliteit van differentiatie in de klas en om op dit vlak van elkaar te kunnen leren, is het daarom essentieel om niet alleen te observeren, maar ook om met elkaar in gesprek te gaan.

### Observatieschema

Sabine zit in het derde jaar van de pabo en loopt stage in de klas van Mariska. Ze heeft een observatieschema meegekregen, met de opdracht de differentiatie in kaart te brengen. In dit schema staan indicatoren als 'de leerkracht stemt de instructie af op verschillen tussen leerlingen' en 'de leerkracht past de verwerking aan voor verschillende groepen leerlingen'. Mariska werkt

volgens het directe instructiemodel, waarbij ze na de basisinstructie de 'één-ster-leerlingen' bij zich roept voor nog een verlengde instructie. Die leerlingen werken vervolgens in hun eigen werkboek verder. Sabine geeft daarom op beide indicatoren de maximale score. Maar ze vraagt zich ook af: waarom 'zijn' die leerlingen 'één-ster-leerlingen'? Zijn dat altijd dezelfde kinderen? Wat deden die sterke rekenaars daar op de gang eigenlijk? Waarom mocht dat meisje dat tijdens de basisinstructie al zei dat ze het lastig vond niet ook aan de instructietafel komen zitten? En waarom zat die jongen die het al wel leek te begrijpen er eigenlijk wel?

### HET METEN VAN DIFFERENTIATIE

Er zijn verschillende manieren om differentiatie in kaart te brengen (Van Geel et al., 2019). Zo zijn er lesobservatie-instrumenten, leerkracht-vragenlijsten (zoals ook de DSAQ),



Om een goed beeld te krijgen van de kwaliteit van differentiatie in de klas, is het essentieel om met elkaar in gesprek te gaan

leerling-vragenlijsten, en vignetten-studies waarin je wordt gevraagd wat jij in een bepaalde situatie zou doen. In al deze instrumenten wordt gekeken naar aanpassingen die de leerkracht tijdens de les doet, en in veel instrumenten wordt ook de fase voorafgaand aan de les meegenomen. Eén onderdeel ontbreekt in deze bestaande instrumenten echter: inzicht in de *match* tussen wat de leerkracht doet, en wat de leerlingen *nodig hebben*.

### OP ZOEK NAAR DIE MATCH

Sabine kon op basis van het instrument dat ze moest gebruiken eigenlijk niets kwijt over de achterliggende overwegingen en daadwerkelijke *match* tussen de instructie aan de ene kant en de behoeften van leerlingen aan de andere kant. Na afloop van de les ging ze daarom met Mariska in gesprek, en stelde al haar vragen. Door dit gesprek werd Mariska zich meer bewust van de impliciete lage verwachtingen die ze van sommige leerlingen had: door dat groepje altijd als 'één-ster-leerlingen' te benoemen, hield ze geen

rekening met hun specifieke behoeften binnen deze les. Aan de andere kant was ze nu veel tijd kwijt aan extra uitleg in haar reguliere ronde, terwijl dat niet nodig zou zijn geweest als ze had gekeken wie er daadwerkelijk behoefte had aan extra instructie en die leerlingen direct bij elkaar had gezet. Andersom hoorde Sabine dat Mariska had gezien dat die jongen die het allemaal wel makkelijk zei te vinden de strategie op de verkeerde manier gebruikte. Ze had hem daarom bewust wél aan de instructietafel gehaald.

**Myrthe, pabostudent:** 'Als beoordelaar ken jij de klas vaak niet. Dat betekent dat je geen inzicht hebt in waarom de leerkracht bepaalde kinderen bijvoorbeeld een vraag stelt en of ze de juiste kinderen de juiste aanpak biedt. Kortom, het interview zorgt ervoor dat enkele 'aannames' worden ingeruild voor een duidelijk beeld.'

**MARJOLEINE DOBBELAER**

(marjoleine.dobbelaer@han.nl) is onderzoeker aan de HAN University of Applied Sciences. Ze doet voornamelijk onderzoek naar toetsbekwaamheid, stuurkracht van leerkrachten en differentiëren in het basisonderwijs

**IN HET HOOFD**

Niet iedereen komt 'vanzelf' op de vragen die Sabine zich stelde. Als zij niet zo alert was geweest, had ze misschien gedacht dat dit een perfect voorbeeld van differentiatie was. Door het gesprek hebben Sabine en Mariska allebei inzichten opgedaan om hun onderwijs te verbeteren. Om zicht te krijgen op de mate waarin het onderwijs aansluit op de behoeften van de leerlingen, is het daarom nodig om niet alleen in de klas te kijken, maar ook zicht te krijgen op wat zich in het hoofd van de leerkracht heeft afgespeeld. Onderzoekers van de Universiteit Twente hebben daarom het Assessing Differentiation in All Phases of Teaching-instrument ontwikkeld: ADAPT. Dit instrument bestaat uit 23 indicatoren,

die worden gescoord op basis van een lesobservatie én een interview met de leerkracht. De indicatoren zijn omschreven in een vrij te verkrijgen handleiding, waarin ook een gespreksleidraad en informatie over het vooronderzoek zijn opgenomen.

**INSTRUMENT VOOR ZELFREFLECTIE**

De indicatoren in ADAPT zijn verdeeld over vier fasen van differentiatie: de periodevoorbereiding, de lesvoorbereiding, de lesuitvoering en de evaluatie. De indicatoren zijn in de handleiding zo omschreven dat het handvatten biedt voor leerkrachten om te reflecteren op de eigen vaardigheden in deze vier fasen: naast een algemene omschrijving van de indicator, is er een omschrijving van het leerkrachtgedrag voor iedere score op de vierpuntsschaal met daarbij voorbeelden uit de praktijk. Doordat per score het leerkrachtgedrag omschreven is, geeft ADAPT suggesties voor vervolgstappen. 'Het zijn kleine stapjes waarmee je een groot verschil kunt maken, die kleine stappen worden inzichtelijk doordat per score heel duidelijk staat

## Aan de slag!

Op [www.matchproject.nl](http://www.matchproject.nl) vind je de vrij te verkrijgen handleiding van ADAPT waarin de 23 indicatoren omschreven worden en een algemene trainingsvideo.

Het gaat erom dat de instructie en verwerking aansluiten bij wat de leerlingen nodig hebben, maar dat kun je niet altijd zien



beschreven wanneer je hieraan voldoet', zegt pabostudent Yvonne.

**Petra, intern begeleider:** 'De collega's kunnen een les bij elkaar observeren en het interview afnemen. Door dit met beide collega's en de intern begeleider na te bespreken, kan je komen tot één of enkele aandachtspunten, die de betreffende collega wil verbeteren. (...) Door collega's bij elkaar te laten observeren, wordt er dubbelop geleerd, de collega die de les geeft, maar ook de collega die observeert, pakt hier veel uit op en zal dit proberen toe te passen in zijn eigen groep.'

### HET GESPREK AANGAAN OVER DIFFERENTIATIE

In het najaar van 2020 hebben ruim veertig leerkrachten, pabostudenten, intern begeleiders en opleiders een training gevolgd in ADAPT. Op de vraag hoe zij ADAPT zouden willen inzetten in de school, zien zij naast de mogelijkheden voor zelfreflectie kansen om gezamenlijk te leren. Door elkaar te observeren en met de indicatoren gezamenlijk het gesprek te voeren over differentiatie, kunnen leerkrachten elkaar een spiegel voorhouden, feedback geven, inspireren en samen ontwikkelpunten formuleren, zoals ook in het voorbeeld van Sabine en Mariska gebeurt. Dit gesprek kan gevoerd worden met collega-leerkrachten, intern begeleiders, maar ook derde- en vierdejaars (academische) pabostudenten bleken goed het gesprek te kunnen voeren. De indicatoren rondom de periodevoorbereiding kunnen hen helpen om verder te kijken dan alleen de les die ze voorbereiden en na te denken over wat de leerlingen nodig hebben.

**Alma, onderwijskundige en pabodocent:** 'Als lerarenopleider zet ADAPT mij aan om in stagebezoeken te praten over differentiëren en de diepere bedoeling ervan. Goed differentiëren is geheel iets anders dan wat verrijkend materiaal klaarleggen voor de sterkere rekenaars of een bijwerkboek gebruiken voor de zwakkere rekenaars. ADAPT laat deze diepere laag zien door te werken met scores en wat je exact als student of leerkracht dient te doen of te ontwikkelen om een hogere score te krijgen.'

### GEZAMENLIJKE VISIE ONTWIKKELEN

ADAPT kan ook handvatten bieden om als team het gesprek aan te gaan over (de visie op) differentiatie. Het instrument lijkt helder, maar interpreteren jullie de indicatoren ook daadwerkelijk hetzelfde? Daarnaast kan besproken worden welke indicatoren het meest belangrijk gevonden worden (het is lastig om aan 23 punten tegelijk te werken), hoe de omschrijving van het leerkrachtgedrag past in de werkwijze van de school en welke schoolafspraken hier eventueel over gemaakt worden. Kijkend naar de voorbeeldindicator over het uitdagen van sterkere rekenaars in de les, zouden de volgende vragen relevant kunnen zijn:

1. **Wie zijn de sterkere rekenaars?** Bekijk dit per lesdoel, zodat je flexibel met niveaugroepen kunt omgaan. Hoe bepaal je welke leerlingen de sterkere rekenaars zijn bij dit lesdoel? Welke informatie kun je hiervoor gebruiken?
2. **Hoe pas je de verwerking van het lesdoel aan voor de sterke rekenaars?** Hebben we hier voldoende materialen voor op de school? Hoe dagen we deze leerlingen uit?
3. **Hoe besteed je tijdens de les aandacht aan de sterkere rekenaars?** Kunnen (en willen) we de sterkere rekenaars uitdagen tijdens de reguliere instructie? Hoe en wanneer willen we dit doen?

Elk van de indicatoren kan helpen om in gesprek te gaan over differentiëren. Het samen lezen en bespreken van de handleiding helpt hierbij, net als het samen bekijken van praktijkvoorbeelden (lessen en interviews met ADAPT). Het kan helpen een visie te vormen over wat goed differentiëren inhoudt, welke verbeterpunten er dan liggen voor de school, waar jullie prioriteit aan willen geven en hoe jullie dit gaan aanpakken.



De literatuurlijst is te vinden op:  
[www.jsw.nl/artikelen](http://www.jsw.nl/artikelen)

Met kleine  
stapjes kun je  
een groot verschil  
maken

### MARIEKE VAN GEEL

(marieke.vangeel@utwente.nl) is universitair docent aan de Universiteit Twente en werkt bij de vakgroep voor docent-professionalisering. Ze doet onderzoek naar differentiatie in het primair onderwijs

### TRYNKE KEUNING

(t.keuning@kpz.nl) is docent en postdoctoraal onderzoeker aan Hogeschool KPZ. Ze doet onderzoek naar differentiëren in het primair onderwijs en interprofessionele samenwerking rondom het kind van 0 tot 18

# Op de hoogte blijven van de ontwikkelingen in het basisonderwijs?

Neem een abonnement op JSW

# JSW

nr 9  
Mei  
2020

Ontvang 10 x JSW

JSW lezen op  
tablet en pc

Voor  
slechts  
€79,95 per  
jaar

Studenten  
ontvangen  
**50%**  
korting

Krijg toegang  
tot het digitaal  
archief  
(>1.000 artikelen)

Debatteren  
om te leren  
Selectief mutisme: wat  
als een kind niet praat?  
Interview  
Ronald Heidanus

## Betrokken bij wereld- problemen

Meer weten?  
Ga naar [www.jsw.nl](http://www.jsw.nl) of  
bel 088-2266692